

KAVUK

mayanların perişânî giymeleri teamülken bu usul XVII. yüzyılın ortalarından itibaren terk edilmiş ve daha sonra vezirlerin selîmî veya kallâvî giydikleri yerlerde devlet erkanının selîmî giymesine izin verilmiştir. Vezirler padişahın huzuruna çıkışlarında selîmî giyerlerdi. Mevlid alaylarında vezirler, nişancı, defterdarlar, yeniçeri ağası, mir-i âlem, rikâp ağaları, bölük ağaları, çavuşbaşı, reisü'l-küttâb, cebeci başı selîmî giyerlerdi. Kanunnâmede sözü edilen kallâvî sadrazam ve vezirlerin giydiği, kesik kenarları yuvarlak piramit şeklinde bir kavuktu. 40 cm. uzunluğundaki kavuğun üzerine gayet ince Hint tül bendi sarıdıktan sonra sola doğru dört parmak genişliğinde sıрма bir şeritle süslenirdi.

Osmanlı ulemâsı daha çok örf giymiştir. Takke, fes ve emsali başlıkların üzerine sarılan sarığa örf tabir edilirdi. Bunlar önceleri gelişigüzel sarıldığı halde I. Ahmed devrinden itibaren usule tâbi tutulmuştur. İlmiye sınıfının derecelerine göre değişik kavuklar kullanılırdı. Hâcegân sınıfının kavuklarına kafesli destar sarılırdı.

Muhtelif sınıflardaki memurların kendilerine hak kavukları vardı. Bunların bazıları paşâî, kâtibî gibi mesleğe nisbetle anılırdı. Topçu zâbitleri kalafat giyerlerdi. Kavukta giyenin mesleğiyle ilgili işaretler bulunabilirdi. Serdengeçtiler kavuklarını tüylerle süslerlerdi. Doğançılar, şahinciler av veya doğan tüylerinden tezyinat yaparlardı. Kavuk üzerine ulemâ beyaz; tarikat mensupları beyaz, kırmızı, yeşil, siyah; halk ise ağbanî sarık sarardı. Sarık sarılış şekline göre dardağan, silme, burma gibi adlar alırdı. Sarığın sarkık olarak bırakılan ucuna taylasan denirdi. Tarikat ehlinin ve şeyhinin giydiği kavukların isimlerinin sayıları da farklı anlamlar taşırdı. Kişinin sahip olduğu mevkii gösteren kavuğu mezar taşına da işlenirdi.

Osmanlılar'da II. Mahmud dönemine kadar kavukçuluk meslekî bir sınıftı. Minyatürleri Nakkaş Osman tarafından çizilen 990 (1582) tarihli *Surnâme-i Hümâyûn*'da takyeciler, keçe külâh yapanlar, sarıkçılar, arakçın dikicileri yani kavukçu ustaları gösterilmiştir. Minyatürdeki atölye-dükkânda ustalardan birinin ateşi körükleme tasviri kavukların sıcak kalıplandığına işaret etmektedir (vr. 216^a). Padişahların kavuğu Topkapı Sarayı'nda Sarık Odası veya Revan Odası denilen yerde sarılırdı. 1829'da çıkarılan elbise nizamnamesiyle çok değişik kavukların yerine düzenin sağlanması için fes giyilmesi kararlaştırılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Divânü lugâti't-Türk Tercümesi, III, 165; R. Dozy, *Dictionnaire détaillé des noms des vêtements chez les arabes*, Amsterdam 1845, s. 188, 240-244, 281, 298, 305-312, 365-371, 395; Clauson, *Dictionary*, s. 583; Mes'ûdî, *Mürüccü'z-zeheb*, [baskı yeri yok] 1984 (Dârü'l-hicre), IV, 228; İsmâil b. Rezzâz el-Cezerî, *el-Câmi' beyne'l-ilm ve'l-ameli'n-nâfi' fi şinâ'ati'l-hiyel*, Ankara 1990 (tıpkıbasım), s. 10, 59, 96, 120, 157, 209, 220, 257, 263; Hoca Sâdeddin, *Tacü't-tevârih*, İstanbul 1279, I, 39-40, 68; Tevkîi Abdurrahman Paşa, *Kanunnâme* (MTM, I/3 |1331| içinde), s. 514, 517-519, 521, 531; Mahmud Şevket Paşa, *Osmanlı Teşkilât ve Kıyâfeti Askeriyesi*, İstanbul 1325, s. 28-33; Nakkaş Osman, *Surnâme-i Hümâyûn*, TSMK, Hazine, nr. 1344, vr. 16^b-17^a, 180^b-181^a, 216^a, 352^b-353^a; Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s. 55, 217-221; Mez, *el-Hadâretü'l-İslâmiyye*, I, 316-317; Emin Cenkmén, *Osmanlı Sarayı ve Kıyafetleri*, İstanbul 1948, s. 30, 192-193; Nureddin Sevin, *Onüç Asırlık Türk Kıyafet Tarihine Bir Bakış*, Ankara 1973, s. 16-17, 45-48, 62, 70; İzzet Kumbaracılar, *Serpüşlar*, İstanbul, ts. (Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu), s. 10-11, 18-19; Salâh Hüseyin el-Ubeydî, *el-Melâbisü'l-'Arabîyyetü'l-İslâmiyye fi 'aşri'l-'Abbâsiyyi's-sânî*, Bağdad 1980, s. 94-95, 97, 100, 108-109, 115-116, 136-137; Özden Süslü, *Tasvirilere Göre Anadolu Selçuklu Kıyafetleri*, Ankara 1989, s. 16, 20, 27, 30, 33, 41, 48-49, 83-84; Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri*, İstanbul 1990, I, 321; Pakalın, I, 55, 64; II, 133-134, 142, 149, 213, 217-218, 593-595, 746, 758; III, 129-130, 161, 189-191, 560-561, 639.

NEBİ BOZKURT

KAVUKÇİ
(الكافوكجي)

Ebü'l-Mehâsin Şemsüddin Muhammed b. Halil b. İbrâhîm et-Trablusî el-Kavukçî (ö. 1305/1888)

Muhaddis, fakih ve mutasavvîf.

12 Rebülevvel 1224'te (27 Nisan 1809) Trablüşşam'da doğdu. Soyu baba tarafından Hz. Hasan'a, anne tarafından Hz. Ömer'e dayanmaktadır. Önceleri mutasavvî Abdüsselâm b. Meşîş el-Hasenî'ye nisbetle Meşîşî olarak tanınan Kavukçî, ailesinden birinin kavuk imalatıyla uğraştığı, yaptığı bir kavuğu Osmanlı Padişahı Sultan Mustafa'ya (?) hediye etmesi üzerine padişahın kendisine Trablüşşam'a iki saat mesafedeki Zekrûn beldesini hediye etmesinden sonra Kavukçibaşı sıfatıyla anılmaya başlandığı söylenmektedir. İlk öğrenimine memleketinde başlayıp 1239'da (1823-24) Mısır'a gitti; Ezher'de fıkıh öğrenimi gördü, aklî ve naklî ilimler tahsil etti, hadis ilimleri üzerinde yoğunlaştı. Yirmi yedi yıl kaldığı Mısır'da isimlerini Ma'denü'l-le'âlî fi'l-esânîdi'l-avâ-

lî adlı eserinde saydığı pek çok âlimden faydalanmış olup Mahmûd ed-Desûkî, Bahâeddin Muhammed b. Ahmed el-Behî, Muhammed Âbid es-Sindî ve İbrâhîm el-Bâcûrî onun hocalarından bazılarıdır. Ahmed b. Hasan b. Reşîd el-Kahtânî'den, başta Buhârî'nin *el-Câmi'u's-şâhih*'i olmak üzere değişik ilim dallarına ait muhtelif kitapların icâzetini alan Kavukçî memleketine döndükten sonra Câmiu't-Tahhâm'da ders okutmaya ve eser telif etmeye başladı. Ebû Abdullah Muhammed b. Halife el-Medenî, Ebü'n-Nasr el-Hatîb, İbn Âbide el-Hadramî ve Ebü'l-Hasan Ali b. Zâhir onun talebeleri arasında yer aldı.

Etkili bir hatip ve çok sayıda müridi bulunan bir mutasavvî olduğu anlaşılan Kavukçî 1305 yılı Receb ayının ortalarında (1888 Mart sonları) çıktığı son hac yolculuğunda Mansûre'ye uğrayıp Mısır'a gitti. Zilkade (Temmuz) ayına kadar orada kalarak bir Osmanlı gemisiyle Cidde'ye, oradan da Mekke'ye geçti. Umre ziyaretini tamamladıktan sonra başlayan humma sebebiyle 7 Zilhicce 1305'te (15 Ağustos 1888) veda kapısı civarında vefat etti ve Hz. Hatice'nin kabri yakınlarına defnedildi.

Eserleri. Çeşitli ilim dallarında büyüklü küçüklü 200 kadar eseri bulunduğu belirtilen Kavukçî'nin çalışmalarından bazıları şunlardır: 1. *el-Lü'lü'ü'l-merşû' fi mâ lâ aşle lehü ev bi-aşlihi mevzû'*. Mukaddimesinde, hadis olarak şöret kazanıp yayıldığı halde senedi bulunmayan veya uydurma olan rivayetleri bir araya getirmeyi amaçladığını ifade eden müellif, hadis uydurmacılığını yasaklayan haberlerle âlimlerin bu konudaki görüşlerini kaydettikten sonra 742 rivayeti alfabetik olarak sıralamıştır. Eser önce müridlerinden Abdullah el-Attâr tarafından neşre hazırlanmış, oğlu Muhammed Kemâleddin tarafından gözden geçirilip müellifin hayatı hakkında bir giriş ilâve edilerek Râdiyüddin es-Sâgânî'nin *el-Mevzû'ât*'i ile birlikte basılmış (Kahire, ts., 1305), daha sonra bu matbu nüshayı esas alan Fevâz Ahmed Zemerlî eserin ilmî neşrini gerçekleştirmiştir (Beyrut 1415/1994). 2. *ez-Zehebü'l-ibrîz şerhu'l-Mu'cemi'l-vecîz min eḥâdîsi'r-resûli'l-'azîz*. Abdullah b. İbrâhîm el-Mîrganî'nin eserinin şerhidir (Beyrut 1316). 3. *Cevâmî'u'l-kelim*. Müellifin *Tenvîrü'l-kulûb ve'l-ebşâr min eḥâdîsi'l-Muştafa'l-muhtâr* adlı eserinden seçip alfabetik sıraya göre düzenlediği 1000 hadisten oluşan esere ayrıca, Bedir ve Uhud gibi gaz-

velere katıldığı bilinen 1000 kadar sahâbi ile peygamberler, âlimler ve evliyadan seçtiği kişilerin kısa biyografilerini de eklemiştir (Dârü'l-kütübî'l-Mısıriyye, Hizânetü't-Teymûriyye, Hadis, nr. 385). **4. Müsel-selât.** Müsel selâti derlemek amacıyla telif edilmiştir (Dârü'l-kütübî'l-Mısıriyye, Hizânetü't-Teymûriyye, Mustalahu'l-hadîs, nr. 132). **5. Ma'denü'l-le'âlî fi'l-esânîdi'l-avâlî.** Müellifin şeyhlerini ve aldığı icâzetleri kaydettiği eserin müellif hattıyla icâzet kaydının da yer aldığı bir nüshası Dârü'l-kütübî'l-Zâhiriyye'dedir (Tasavvuf, nr. 314). **6. Letâ'ifü'r-râğıbîn ve buğyetü't-tâlibîn.** Hadis usulüne dair bir eserdir (İÜ Ktp., nr. 1932). **7. el-Câmi'u'l-feyyâh li'l-kütübî's-selâseti's-şihâh.** Buhârî ve Müslim'in el-Câmi'u's-şahîh'leri ile İmam Mâlik'in el-Muvatta'ı üzerine yapılmış bir çalışmadır. **8. el-Esânîdü'l-âliyyeti'l-muttaşıla bi-erba'îne kitâben min eşhürü'l-kütübî'l-hadîsiyye.** Meşhur hadis kitaplarından seçilmiş âlî isnadlı kırk hadisin kaydedildiği eserde kısaca bu eserlerin müelliflerinin biyografisine de yer verilmiştir.

Kavukcî'nin diğer bazı eserleri de şunlardır: *Nesebü'l-kuḫbî'n-nebeviyyi's-şerif el-'Alevî Ahmed el-Bedevisî* (Kahire 1321); *eḫ-Tavrî'l-a'lâ 'ale'd-devri'l-ʿulâ* (Şam 1301); *ed-Divânü'l-muḫtaşar* (Kahire 1321/1903); *Cümle mine'l-Müsel-selât* (Dârü'l-kütübî'l-Zâhiriyye, Ummî, nr. 9140); *Şevâriku'l-envâri'l-celiyye fi esânîdi's-sâdeti's-Şâzeliyye* (Dârü'l-kütübî'l-Zâhiriyye, Tasavvuf, nr. 314); *el-Gurerü'l-gâliyye fi'l-esânîdi'l-âliyye* (Süleymaniye Ktp., Osman Huldî Öztürkler, nr. 20). Kavukcî'nin Şâzeli'nin nesebi hakkında kaleme aldığı uzunca bir manzume Selmân b. Mustafa el-Bârûdî tarafından *el-Manzûmetü't-tevessüliyye li-nesebi Ebi'l-Hasan eş-Şâzeli* başlığıyla neşredilmiştir ([baskı yeri yok] 1386; diğer eserleri için bk. *el-Lü'lü'ü'l-merşû'*, neşredenin girişi, s. 7-9; Ömer Abdüsselâm Tedmürî, IV, 128-129, 131-133, 135-137). Abdülkâdir el-Edhemî et-Trablusî *Tercümetü Şemsiddîn Ebi'l-Meḫâsin el-Kavukcî* adıyla bir çalışma yapmıştır (Beyrut 1306).

BİBLİYOGRAFYA :

Kavukcî, *el-Lü'lü'ü'l-merşû' fîmâ lâ aşle lehü ev bi-aşlihî mevzû'* (nşr. Fevâz Ahmed Zemerlî), Beyrut 1415/1994, s. 22-27; ayrıca bk. neşredenin girişi, s. 5-11, 19-20; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 776; *İzâhu'l-meknûn*, I, 98, 177, 364, 501, 544, 548, 585; II, 18, 242, 383, 390, 416, 478, 531, 557, 601, 646, 657, 724; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, IX, 287-288; Elbâni, *Maḫ-tûlât*, s. 376; Abdülhay el-Kettâni, *Fihrisü'l-fe-*

hâris, I, 105-106, 107, 109, 157, 163, 250, 254, 348, 367, 380, 382, 448, 492; II, 800, 901, 906, 933, 938, 1093; Abdullah Habîb Nevfel, *Terâcîmü 'ulemâ'i Tarâblus ve üdebâ'iḫâ*, Trablus 1984, s. 58-60; Yûsuf b. İsmâil en-Nebhânî, *Câmi'u kerâmâti'l-evliyâ'* (nşr. İbrâhim Atve İvaz), Beyrut 1409/1989, I, 373-374; Ömer Abdüsselâm Tedmürî, *Meusû'atü 'ulemâ'i'l-müslimîn fi târihi Lübnân el-İslâmî: Ricâlü'l-hadîs ve'l-ʿulûmü'l-insâniyye*, Beyrut 1414/1993, IV, 127-138; Kettâni, *er-Risâletü'l-müstetrafe* (Özbek), s. 126, 328, 442; "Kitâbü'l-Lü'lü'ü'l-merşû' fîmâ lâ aşle lehü ev bi-aşlihî mevzû'", *el-Menâr*, VI/10, Kahire 1315/1903, s. 390.

ABDÜLKÂDIR ŞENEL

KAVUKLU

Orta oyununun pişekârla beraber başlıca tiplerinden biri (bk. ORTA OYUNU).

KAVURD BEY

(ö. 465/1073)

Kirman Selçukluları'nın kurucusu (1048-1073).

Çağrı Bey'in büyük oğludur. Sikkelerde ve bazı eserlerde Karaarslan adıyla da kaydedilir. Dandanakan Savaşı'ndan (431/1040) sonra toplanan kurultayda fethedilen ve fethedilmesi planlanan ülkelerin idaresiyle ilgili olarak yapılan taksimat sırasında Kirman ve civarı Kavurd'a verildi. Kavurd, Sultan Tuğrul Bey'in emriyle kendine tâbi Oğuzlar'la birlikte bu bölgeye intikal etti. Bazı şehir ve kasabaları ele geçirip yağmalayan Oğuzlar, bölgeye hâkim olan Büveyhî Emîri Ebû Kâlicâr'ın adamları tarafından geri püskürtüldü (434/1042-43). Bu olaydan birkaç yıl sonra Kavurd bizzat sevk ve idare ettiği 5-6000 kişilik orduyla Kuzey Kirman'a hareket etti. Selçuklu kuvvetlerine mukavemet edemeyeceğini anlayan Büveyhîler'in Kirman nâibi Behrâm b. Leşkersitân Berdesîr Kalesi'ne çekildi; bir süre sonra eman dileyerek şehri Kavurd'a teslim etti (440/1048). Selçuklular'ı bölgeden uzaklaştırmak için harekete geçen Ebû Kâlicâr yolda Hannâb Kalesi'nde ölünce Büveyhî kuvvetleri geri çekildi. Böylece Kavurd Kirman'da Selçuklu hâkimiyetini tesis etti ve Kirman Selçukluları'nın temellerini attı.

O sırada Kirman'ın güneyindeki Germisîr bölgesi dağlı Kufs kavminin hâkimiyetindeydi. Kufslar Büveyhîler'in zaafından yararlanarak geniş bir bölgeyi kontrolleri altına almışlardı. Kufs reisinin güvenini kazanan Kavurd hiç beklenmedik bir anda baskın düzenleyerek Germisîr'i zapt-

tetti (442/1050). Daha sonra Hürmüz Emîri Bedr İsa'nın yardımıyla Uman'ı fethetmek üzere ilk defa deniz aşırı sefere çıktı. Selçuklular mukavemetle karşılaşmadan Uman'a hâkim oldular. Kavurd Bey daha sonra Sistan'ı fethetmek üzere oğlu Emîrânşah'ı görevlendirdi, ancak bu seferden bir sonuç alınmadı.

Tuğrul Bey üvey kardeşi İbrâhim Yinal'in isyanı sırasında zor durumda kalınca Kavurd Bey, Alparslan ve Alp Sungur Yâkûtî ile birlikte ona yardıma koştu ve onların yardımıyla İbrâhim Yinal mağlûp edildi (451/1059). 454'te (1062) Şebânkâre Emîri Fazlûye'nin hâkimiyetindeki Fars üzerine yürüyen Kavurd bölgeyi zaptederek Abbâsî Halifesi Kâim-Biemrillâh, Tuğrul Bey ve kendi adına hutbe okuttu. Kavurd, Tuğrul Bey'in ölümü üzerine (455/1063) bir ara saltanatı düşünmekle beraber Alparslan'ı Büyük Selçuklu sultanı olarak tanıdı ve adına hutbe okuttu. Ancak daha sonra bazı tahriklere kapılarak Alparslan'a tâbi olmaktan vazgeçip Kirman'da sadece kendi adına hutbe okutup para bastırdı (459/1067). Bunun üzerine Alparslan Kirman'a bir sefer düzenledi. Kavurd af dileyerek sultanın huzuruna çıkınca Alparslan onu affedip Kirman'ın idaresini yine kendisine bıraktı. Ancak Kavurd Bey daha sonra tekrar saltanat davasıyla ayaklandı (461/1068-69). Alparslan yine Kirman üzerine yürüyerek Berdesîr'de bulunan Kavurd'u kuşattı. Kavurd, Alparslan'ın kuvvetlerinden bir kısmını kendi tarafına çektiyse de sonuç alamadı. Alparslan ölüm döşeğinde iken karısı Seferiyye Hatun'un Kavurd Bey ile evlenmesini ve onun Şîraz'da yerleştirilerek kontrol altında tutulmasını oğlu Melikşah'a vasiyet etti. Melikşah'ı çok genç ve tecrübesiz bulan Kavurd Büyük Selçuklu tahtını ele geçirmek amacıyla Rey şehrine hareket etti. Ancak Melikşah'ın Emîr Sav Tegin kumandasındaki öncü kuvvetleri Kavurd'un öncü birliklerini bozguna uğrattı. Hemedan yakınlarındaki Kerec'de meydana gelen asıl savaş Kavurd'un yenilgisıyla sonuçlandı (4 Şâban 465 / 15 Nisan 1073). Hemedan dağlarına kaçan Kavurd, Emîr Temirek tarafından yakalanarak Melikşah'ın huzuruna getirildi. Amcası Kavurd'un ayaklarına kapandığını gören Melikşah onu affetmek istediye de Kavurd bir çadırda hapsedildi. Bu sırada askerler kazanılan zafere karşılık iktâ ve maaşlarının arttırılmasını istedikler, aksi takdirde Kavurd'u tahta çıkara-